

Лінія зусилля

КУПИТИ

Роман «Лінія зусилля» - це три історії про боротьбу за щастя.

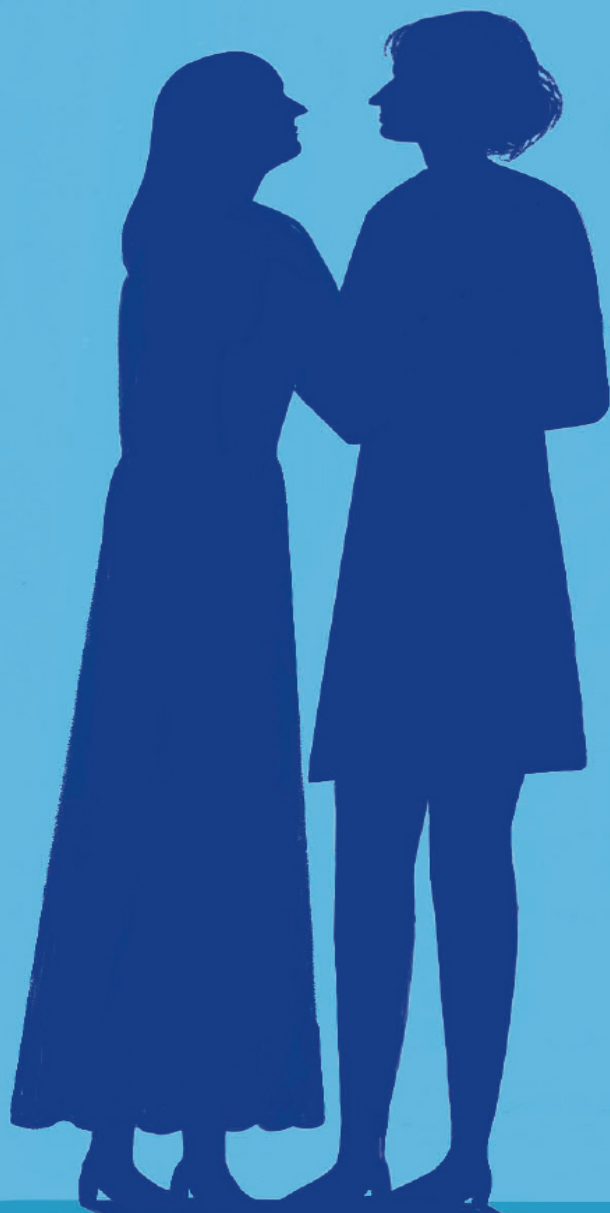
Події відбуваються в сучасній Україні. У книжці переплетені кілька сюжетних ліній.

Закоханий хлопчик Герман бореться із зовнішнім і внутрішнім Злом. Його мати Ханна - молода жінка - шукає шлях до самої себе та йде наперекір нормам релігійної спільноти. І розчарована Віра, ховаючись від невдалих відносин із близькими людьми, повертається в рідне місто, щоб дослідити сімейну таємницю.

Кожному із героїв необхідно докласти зусилля, щоб прорватися до світла. Та чи стане в них сил?

Тіаїс Золотковська

Лілія зусилля

ТАІС ЗОЛОТКОВСЬКА

Лінія

учення

УДК 82-3
З 79

Золотковська Таїс

Лінія зусилля / Таїс Золотковська. — Чернівці : Книги — XXI, 2024. — 352 с.

ISBN 978-617-614-646-9

ISBN 978-617-614-472-4 (електронне видання)

Роман «Лінія зусилля» — це три історії про боротьбу за щастя.

Події відбуваються в сучасній Україні. У книжці переплетені кілька сюжетних ліній.

Закоханий хлопчик Герман бореться із зовнішнім і внутрішнім Злом. Його мати Ханна — молода жінка — шукає шлях до самої себе та йде наперекір нормам релігійної спільноти. І розчарована Віра, ховаючись від невдалих відносин із близькими людьми, повертається в рідне місто, щоби дослідити сімейну таємницю.

Кожному із героїв необхідно докласти зусилля, щоби прорватися до світла. Та чи стане в них сил?

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

© Книги — XXI, 2024

© Таїс Золотковська, 2023, *текст*

© Оксана Драчківська, 2023, *обкладинка*

ISBN 978-617-614-646-9

ISBN 978-617-614-472-4 (електронне видання)

Дорогі Читачі!

(Інструкція до читання)

Цю книжку можна читати двома способами.

Перший спосіб — читати все поспіль: від першої до останньої сторінки.

У цьому разі ви будете знайомитися з історією, що відбувається водночас у двох часах — у минулому (Герман) і сьогоденні (Ханна й Віра).

Другий спосіб — читати від розділу 1, 2, 3 і т. д. аж до розділу 0.

У цьому разі ви спершу познайомитеся з історією Германа, що відбувається хронологічно раніше, ніж історії Ханни й Віри.

1. Герман

Я побачив її першим. І тепер, якщо справа дійде до слідства, якщо справа дійде до суду, я скажу прокуророві: «Вона мріяла стати балериною. А поки що ходила до середньої школи. Я побачив її першим. Не Янек. І він вирішив мені помститися».

Я звав її Міреле — вона мені дозволяла. Для всіх інших, чужих і своїх, тільки Міра, Міріам. Характер у дівчинки залізний. Руки й ноги — довгі. Волосся — мідний дріт, закручений у тугі спіралі. Тричі на тиждень я бачив, як вона мчить на балет: полотняна сумка із трико й пуантами перекинута через плече, голова високо піднята — невидиму повітряну кульку прив'язано до кінчика гострого підборіддя. Ступні з вивернутими назовні носками випереджають тіло, переносячи його через замети, купки опалого листя і замерзлі калюжі на тротуарах Міста.

Ми познайомилися кілька років тому. Я сидів на дивані у вітальні, світло ледь пробивалося крізь мереживні фіранки, і потерта темно-синя оббивка крісел була оповита полудневим мороком. На вулиці сяяло сонце, а будинок огорнули тиша та прохолода. Не чути ні машин, які проїжджають, ані співу шпаків у садку. Гудіння дзвонів у моїй голові ненадовго стихло. Воно добряче мені дошкуляло. Уявіть, що у вашому будинку гудуть водогінні труби. Коли ви відкриваєте воду, гудіння стихає і стає легше думати. Але варто тільки перекрити потік, як воно повертається із новою силою, нагадуючи нетерплячого слона, що б'ється об огорожу вольєра в зоопарку. Слон голодний, його змучила спрага, але ніхто не чує його тоскного стогону. Ніхто, крім мене.

Я читав підручник із шахів, старанно ігноруючи щоразу сильніше гудіння. Задзвонив телефон.

«Германе, не будь занудою! — Йоц, мій друг, горлав у слухавку. — Ми із хлопцями зустрічаємося біля кінотеатру о п'ятій, підходь».

У Йоца є свобода, а в мене лише дзвін у вухах. А ще розхитані нерви, які треба тримати в шорах.

«Мені треба обдумати кілька партій — турнір наступного тижня», — сказав я. Батько не дозволяє гуляти після школи. Він вважає, що я не маю тинятися Містом із друзями. Неробство шкодить голові.

Поклавши слухавку, впиваюся в порожнечу й уявляю, як Йоц та інші однокласники смакують газовану воду й розважаються, а білі зуби у брекетах виблискують на сонці, мов клавіші фортепіано. Скрегочу зубами, стискаю пальцями обкладинку. Але з місця не зрушую. Не послухатися батька — гріх.

— Чи є хто вдома? — ззовні пролунав голос, і крізь вітраж у дверях на мене глянуло око. — Агов, хлопчику, я тебе бачу!

Бекання баранчика, а не голосок. Для переконливості вона загупала у двері. Гуп-гуп-гуп. Я не міг стерпіти цього звуку і попрямував до дверей. На ходу поправив ярмулку, випустив цицит¹.

— Ну що ти там вовтузишся? У мене для тебе подарунок!

Я крутнув дверну ручку. На порозі стояла дівчинка. Вона була нижчою за мене на зріст і нахабно розглядала передпокій.

— Ти хто? — я побачив її волосся і білу шкіру личка, всіяну ластовинням.

Замість відповіді вона тицьнула мені м'яке чорне звірятко. Кошеня голосно нявчало, вчепившись у рукав светра випущеними кігтиками крихітних лапок.

— Навіщо ти його притягла? — скривившись, запитав я і спробував всучити його назад.

Однак дівчинка пробувала проскочити в будинок. Та де там! Я стояв намертво — чужинців не можна пускати на поріг.

— А ти сильний, — здивовано відповіла вона, полишаючи спроби прорватися.

Розглядаючи мене — я спробував сховати дірку на шкарпетці, — вона стягла ярмулку з моєї голови й усе ж прослизнула до передпокою. Крутнулася на підборах лакованих чорних черевичків, що їх зразкові дівчатка носять у шабат², а Міреле, як я згодом довідався, взувала щодня, і сказала:

— Можемо його втопити.

— Ти серйозно? — відповів я.

Дзвони стихли. На мить я заплющив очі, перевірів. Не здалося.

Міреле кивнула:

— Заразом подивимося, чи будуть бульбашки! Нам у школі розповідали...

Я прочинив двері ванної і став набирати у відро воду. Кошеня звивалося і намагалось ухопити лапками китичку цицит. Та я міцно його тримав. У голові загуділи дзвони, наче за сосновим лісом стояла дзвіниця, на якій за розкладом умикали психоз.

За спиною пролунав тупіт підборів, і дівчинка завмерла на порозі.

— Ти що! Ми так не домовлялися! — заверещала вона, побачивши, як я підіймаю волохату грудочку над відром.

— Не хвилюйся, вода тепла, воно не змерзне, — сказав я, занурюючи задню лапку кошеняти у воду.

— Відпус-с-сти його, — прошипіла дівчинка.

— Ти впевнена? — друга лапка торкнулася води.

— Ой, тобто я хотіла сказати, не відпускай кошеняти! — вона майже плакала, я завмер. — Гара-а-зд, — протягла вона, — а тепер віддай його мені. Кошеня моє. Ясно?

— Але ж ти сказала...

Вона ступнула вперед, намагаючись забрати кошеня, але я відійшов трохи далі. Кошеня заспокоїлося і муркотіло. Пальцями я відчував, як вібрує його круглий животик.

— Ти мені набрехала? Повірити не можу. Ми ж тільки-но познайомилися, а ти вже порушила одну з десяти заповідей, — гудіння наростало.

— Віддай. Мені. Кошеня.

Я обережно занурив кошеня у воду. Воно зашипіло, як олія на сковорідці, коли мама готує латкес³ по вівторках, і вп'ялося в мене кігтиками й зубами, намагаючись урятувати своє життя. Дівчинка пронизливо заверещала, і я тицьнув їй кошеня, лиш би вона замовкла.

— Ти ненормальний! — крикнула незнайомка.

— А ти — брехуха, — відповів я. — Як тебе звати?

— Я Міреле, — сказала вона. — Налий мені молока.

Вона витерла ніс рукавом, що виглядало кумедно, — я завжди носив

із собою чисту хустку. І пішла до кухні. Я знову не встиг заступити їй дорогу.

Батьки вчили: якщо на порозі з'являється незнайомець, клич дорослих. Але що робити, коли незнайомець — дівчинка мого віку, та ще й із мокрим кошеним, я не знав.

Раптово мені схотілося стати трішечки вищим. Коли я наздогнав Міреле, вона вже уважно вивчала нашу кухню — на стінах розвішані каструлі, плита тепла, під рушником упріває суп. Стільці з високими спинками довкола хиткого круглого столу.

Я налив молока — їй у склянку, кошеняті — у тарілочку.

— Якщо ти не хочеш його позбутися, то навіщо запропонувала? — запитав я.

Міреле залпом випила склянку крижаного молока й витерла молочні вусики. Рукавом.

— Мама каже, що я люблю прибріхувати. А я і не заперечую. Життя в нашому містечку нудне, от і доводиться при-брі-ху-ва-ти. Але я не збиралася топити кошеня. Мені здалося, що буде смішно, коли я буцімто його тобі віддам, а потім виявиться, що воно моє.

Вона торохтіла, не дивлячись на мене, перебирала низ спідниці однієї рукою і накручувала пасмо волосся на палець іншої. Міреле була істотою з іншої планети, однією з тих, які перешіптуються, регочуть і підштрикують нас, хлопчиків. Жіноча братія звела довкола себе невидиму стіну з настанов батьків і страхів матусь, які побоювалися надто рано стати бабусями. Але Міреле відрізнялася від них. Мить — і вона вже у вітальні, гортає книжку про шахи, яку подарував мені батько. Тоді в нас не було проблем. Усе, про що ми говорили, — це шахи, тижневий розділ Тори й навчання.

— Ти вмієш грати в шахи? — Міреле засяяла. — А мені батько не дозволяє. Він вважає, що шахи — заняття не для дівчинки.

Вона знизала плечима — її фірмовий жест, я буду пізнавати й любити його ще дуже довго.

— Так, мене батько вчить. Якщо хочеш, я покажу тобі...

І почалися наші таємні побачення. По середах, із третьої до п'ятої. Вона приходила до мене, коли мама рушала в гості до дядька Юхима, а

батько, за його словами, стирчав на роботі. Ми бачилися і поза межами вітальні, але дві години на тиждень були тільки нашими. Між шаховими ходами ми говорили про все — школу, книжки, нові фільми.

Ми влаштовувалися у вітальні, я приносив чай і булочки з корицею, які Міреле любила до дрижаків, але відщипувала лише кілька шматочків, а на решту поглядала із сумом — бо треба берегти фігуру. Я вмощувався на дивані, вона — навпроти, у кріслі. Між нами — столик, дошка й фігури.

— Ти легко міг узяти мого коня ферзем, — сказала вона під час однієї нашої гри.

— Міг, якби дехто не відволікав мене балачками, — відповів я.

— Шах і мат! — вона заплескала в долоні й розсміялася. — Ти піддаєшся?

— Ну це вже ні! Просто я думав про інше, але нічого, наступного разу — будь наготові!

Міреле скривила гримасу, але я не зауважив. Останні два місяці я думав лише про те, що хочу її поцілувати.

— Мені вже час, друже, — зібравшись іти, вона легенько стиснула мою руку.

— До побачення, — незворушно попрощався я, іноді в мене це вдається, — побачимось за тиждень.

Я дивився на її фігурку, що віддалялася, і разом із нею танула моя мрія про щастя. Раптом Міреле озирнулася, підбігла до мене й, коли я був уже готовий розпростерти свої обійми, спинилася за пів метра та сказала:

— Я ж забула розповісти тобі найголовнішу плітку. Янек Рабинович повернувся з Ізраїлю!

— Не може бути! Він поїхав назавжди. Торік розповідав нам, які ми всі невдахи, лишаємося тут, а він вирушає до Бней-Браку. До міста справжніх хасидів.

— Що? — вона здивовано звела брови. — А наші хасиди хіба несправжні? Он скільки їх вулицями тиняється і ходить у синагогу.

— А хто його знає, — відповів я. — Кажуть, він жив у Богом забутій ієшиві⁴ та страшенно там нудьгував. За що його витурили?

Янек у нашому класі завжди був тихонею і невдахою. І лише пройшовши всі тести й потрапивши до програми, він розправив плечі і став зиркати на нас, однокласників, спогорда.

Міреле роззирнулася, переконалася, що ніхто не чує, і прошепотіла:

— Він надудлився краденого вина в шабат, пробрався до синагоги і спробував підпалити шафу із сувоями Тори.

— Не може бути! — від задоволення я аж по колінах себе ляснув. — Хто б міг подумати, що Янек стане алкоголіком.

— Не перебільшуй, — сказала вона. — Він непоганий хлопчина. Учора повернувся і зателефонував мені, запросив у кіно.

У голові зашуміло. Дзвони вдарили на сполох.

— Добре, я спізнююся на балет. Чао-какао.

Вона мчала підстрибом вулицею. Волосся розвівалося за спиною, сумка на плечі. Я повернувся до кімнати й сів на ліжко. Засунув руку під подушку й витяг сидур⁵. Синя цупка обкладинка, золоте тиснення. Батьки подарували на бар-міцву. Він уміщався в моїй долоні. Я перегорнув до потрібного місця, узяв світлину Міреле. Світлина торішня: вона стоїть біля балетної стійки, усміхається в камеру. Усміхається мені.

¹ Цицит (євр. китиці видіння) — плетені пучки ниток, які носять чоловіки з 13 років на чотирьох кінцях єврейського молитовного вбрання як нагадування про Божі заповіді.

² Шабат — субота, сьомий день тижня, в який Тора наказує утримуватися від роботи.

³ Латкес — класична ханукальна страва з картоплі, дуже схожа на деруни.

⁴ Ієшива — вищий релігійний навчальний заклад.

⁵ Сидур — молитовник.

13. Ханна

— Прокинься і співай, — Ханна відчуває наполегливий дотик до плеча, чує голос чоловіка.

Раніше він нагадував гарчання лева, а тепер просто рипить над вухом. Щоранку Лев будить її одними й тими самими словами.

Нагріта тілом вузька постіль у купейному вагоні. Нижня полиця правобіч від входу. Хрусткі від чистоти простирадла. Розмірено стукотять рейками колеса. За вікном простираються темні поля, що заколисують дрібних гризунів, солому, залишену від збирання врожаю, та поодинокі зернятка перестиглої пшениці. Прокидається день. На мить Ханна розплющує і знову заплющує очі. Не видати себе подихом. Не видати себе випадковим поворотом голови. Ще на кілька хвилин лишитися у снах. Аж тут Лев бере валізу й виходить на ледь освітлений перон, а Ханна із синами їде далі. До моря. Чутно квиління чайок, пахне солоною водою і вологою. Мрії...

— Я знаю, ти не спиш! — голосно шепоче на вухо чоловік.

Кислий запах із рота, борода коле.

— Ми приїхали? — потягується на полиці Ханна. — У Харкові?

— Майже, лишилося пів години. Побачимо батька й матір. Ти рада? — він припадає до її плеча, пальці пробираються під простирадло.

— О, так, неймовірно, — відповідає Ханна, відсуваючись від нього. — Ми не бачилися лише рік.

Холодна тиша.

— Я хотіла сказати *цілий* рік! — вона сідає на полиці, темно-русяве волосся спадає на плечі. — Ну чого ти насупився? Припини!

Лев відвертається і торсає за плече старшого сина. Германові п'ятнадцять. Він відмахується із легким роздратуванням, вдаючи, ніби спить. І на вигляд, і за характером увесь у матір, як каже свекруха.

Лев усміхається, дивлячись на меншенького, Сеню. Йому нещодавно виповнилося п'ять років. Той спить, підклавши руки під голову. Довгі вії майже торкаються рум'яних щічок.

— Ти думаєш тільки про себе. А про мою бідну матір, яка бачить

онуків раз на рік... — бурмоче він.

Ханна підхоплюється і впритул підходить до чоловіка.

— Могла б і до нас приїхати. Жодного разу за всі роки не була в Місті, — Ханна голосно шепоче, Герман за її спиною відвернувся до стіни й накрив голову подушкою. — Вона постійно повторює, що я погана господиня, а в самої все життя домробітниці. І хоча б раз приїхала до нас, он скільки ми її кликали.

— Досить, діти вже не сплять, — каже Лев. — Сеню, доброго ранку! Час прокидатися! — голос батька змінюється: ані сліду гарчання, чиста солодкість.

— Якщо ти так любиш сина, то міг би звозити його на море, — не вгаває Ханна й зачинає за собою двері купе, грюкнувши ними.

Опинившись у коридорі, вона бачить повністю вбраних людей. Черга до вбиральні сягає середини вагона.

«Га-Шеме, дай мені сили бути добрішою, — думає вона. — Прошу тебе, дай мені сили бути кращою. Для чоловіка, для синів».

Читає молитву — на івриті, за всіма правилами. «Моде ані лефанеха — стою перед тобою. Мчу перед тобою до міста, де на мене нічого не чекає».

Нашвидку вмивається, пов'язує голову хусткою. Довга спідниця — ошатна, свіжа. Блузка, з рукавом нижче ліктя.

Вони виходять на перон, де на них чекає мовчазний, зі світлим, витесаним із каменю обличчям водій батькового автомобіля. Він тримає табличку «Родина Каців». Його постать розпливається в досвітніх сутінках, заблудлий Голем, що має намір повести їх за собою в царство сну.

— Знову ти вирядилася, — бурчить Лев. Сама його розлютила, тепер отримає сповна. — Тисяч зо дві витратила, готовий битися об заклад.

— Я замовила в модистки, — відповідає Ханна.

Одним оком вона стежить за Германом — зовсім сонний, він іде за нею по п'ятах. Другим — за Сенею, що вчепився в неї, його скуйовджені кучері вибиваються з-під кіпи. Позіхає.

— Модистка, — гмикає Лев. — Хто зараз хизується старими слівцями?

— Твоя дружина, — відповідає Ханна, відчуючи замість невдоволення раптову радість. — А що таке? Жанна бере зовсім недорого, а робить на совість, — продовжує вона вголос, а подумки каже: «Бо знає, що ти жмикрут».

— Моїй матері байдуже, яка на тобі сукня. Вона і тебе, і хлопчиків любить у будь-якому одязі — і в найпростішому, і в дорогому. Ти для неї — як рідна дочка.

Ханна різко зупиняється, Герман не встигає загальмувати й тицяється підборіддям у її потилицю. Лев обертається. Навколо пливе люд: волоцюги, що оглядають із голови до ніг, приїжджі, які сиплють прокльонами на винуватців раптового затору, продавці м'яких іграшок і пиріжків із капустою.

— Що таке? — він бере Ханну вище ліктя. — Люба, ходімо, — його голос вібрує від напруги, борода здіймається.

— Ти брешеш, — говорить Ханна. — Я ніколи не була для неї рідною. Жодного дня. Коли я приїхала, вона на мене глянула і її обличчя враз перекошилося від огиди.

— Неправда, — Лев звертається до Германа, який захоплено спостерігає сцену. Раніше вони влаштовували скандали вдома. На публіці — уперше. — Мама завжди дарує тобі подарунки й говорить про тебе... з теплом, — відповів він.

Біля ліхтаря, за кілька метрів від них спиняється поліціант і починає спостерігати. «Роми? Ні, не схоже. Та ну, що я, євреїв не розпізнаю», — думає він.

Побачивши темну форму, Герман знизує плечима і прикипає очима до телефона, трохи відходячи від батьків.

— Ходімо, — каже Ханна, — я стомилася, нас чекає водій.

Машина нова, простора.

«Справи у свекра йдуть непогано, — подумки відзначає Ханна. — Попри війну та кризу». Вони з Левом презираються.

Усілися так: Лев і Ханна із Сенею позаду, Герман — на передньому сидінні, поруч із водієм. «Я сяду попереду!» — із ламаним хрипливатим голосом, майже дорослий Герман інколи поводився, як хлопчак.

Щойно машина рушила, Сеня засинає.

— А пам'ятаєш, як ми вперше приїхали до Харкова? — шепоче Лев. Він поклав долоню на коліно Ханни.

— Таке не забудеш, — говорить вона, відсуваючись на міліметр. — Коли ми одружилися, ти був до мене дуже уважним...

Тоді вони вийшли з вагона рано-вранці, але їх ніхто не зустрічав. Грошей на таксі не вистачало. Вони промотували скромний спадок, що лишився після смерті батьків Ханни, Лев доучувався в університеті.

— На тобі було тоненьке пальто з бавовни, я його дуже любив, — говорить Лев, а його пальці ковзають стегном вище. Ханна міцно стискає коліна. Га-Шеме, нехай він припинить. Окрім сорому, вона більше нічого не відчуває.

— Так, ох і змерзла ж я тоді. Добре, що на порозі нас зустріла домробітниця. Як її звали?

— Галина.

— Так, Галина, вона тримала свічку, а нічна сорочка спадала їй із плечей...

— У них вимкнули світло, саме в день нашого приїзду. Батько лютував увесь наступний день.

— І ми пройшли до твоєї кімнати, — продовжує Ханна. — А правда, що Віктор Михайлович і Галина?..

Лев різко відсмикує руку, відвертається до вікна.

— Я не стежу за походеньками батька, — каже він, покусуючи бороду. — Уже майже розвиднілося.

— О, приїхали! — Герман обертається до батьків.

На порозі гостей зустрічають. Сеня, якого мати підняла на третій поверх, потрапляє до рук дбайливої бабусі:

— Як же він виріс! Тихо-тихо, не розбудіть, обережніше, на дивані у вітальні вкладайте. Наталю, неси плед!

Наталя прийшла після Галини, коли ту не на жарт став діймати ревматизм, і їй довелося переїхати в Анталію. На свята Галина надсилала листівку з морськими краєвидами й побажаннями всього найкращого. І теплим привітом голові родини.

— Тобі зручно? — питає Наталя в Германа. — Поспи до сніданку, ще

є кілька годин.

Годинник у дідовому кабінеті пробив шосту.

«Останній годинник із зозулею», — думає Герман.

Чує, як батьки тихо сваряться за стіною, натягує плед на голову й підгинає ноги — за минулий рік він виріс і вже не вміщається на слизькому шкіряному дивані. Засинає під розмірене постукування ліжка в сусідній кімнаті і кректання батька.

«Любити дружину — одна із головних заповідей», — бурмоче Герман, упдаючи в забуття. Але ж які вони дурні, що привернули увагу поліції. Будь-якої хвилини людина у формі і з пістолетом постукає в оббиту м'якою повстю двері, викличе Германа на допит, а батьки нічого не знають.

Правила в будинку завжди встановлював дід, але бабуса їх коригувала.

Сніданок о восьмій: сита яєчня із чорним хлібом, оладки для дітей. Міцна чорна кава, хумус із арабської закусочної. Не кошерно? І Бог із ним. Головне — дітям подобається.

— Ми поспали лише дві години, — говорить Ханна, вдягаючись. — Невже ми хоч раз не можемо пропустити сніданок?

У будинку Каців вона зазвичай поводитися тихо, але сьогодні і настрій у неї кепський, і свекор обнімає надто міцно, та ще й копченою ковбасою від нього пахне.

— Батькам треба догоджати, ми дуже рідко...

— Не починай, я вдягаюся.

— Перед обідом можеш подрімати, га? — говорить Лев, зазираючи їй в очі.

«За годину мене тут не буде», — думає Ханна.

Сонце, холодне повітря в обличчя, річка. Звичний маршрут. Старшого сина вона витягне, а от Сеню доведеться віддати на поталу бабусі.

— Я розбуджу дітей, — позіхає Лев.

Він тягнеться по цигарки, але, не знайшовши їх на тумбочці, згадує, що це Харків. Доведеться терпіти аж до повернення в Місто, а тут удавати із себе порядного сина.

Дзвонить телефон, і Лев іде, на ходу вдягаючи кіпу й цицит. Натерта до блиску підлога рипить під ногами. Він виходить на балкон. Шепочеться із кимось — Ханні не чути. Мабуть, іще один пацієнт.

Ханна, не поспішаючи, зачісує волосся перед дзеркалом. Пасмо за пасмом, як учила мама. Відклавши щітку, — у вітальні чути голоси й метушню, брязкотить посуд, родина всідається за обідній стіл, — вона прочиняє вікна, зовні вирує вулиця.

«Вистрибнути у вікно... — думає Ханна, — і не повертатися».

Вона спирається на підвіконня, ставить ногу на карниз, коли у двері стукають.

2. Герман

Я живу на Садовому провулку, у центрі Міста. Неможливо пройти від будинку до школи, не зустрівши знайомих.

Першою бачу Фіру — дівчинку із сусіднього будинку, — вигулює молодших братів, тягнучи їх заплуженою вулицею. Вона не ходить до школи, бо однаково за рік чи два вийде заміж. Зараз їй п'ятнадцять.

Алевтина Євгенівна — медсестра в дитячій поліклініці. Суворі очі поглядають крізь товсті скельця. Завжди похмура, у дитинстві я дрібно тремтів, коли вона брала кров із мізинця.

Реб Мойше — пекар, у нього сива борода, а пейси він, подекують, підкручує на бігуді.

Життя в місті одноманітне, але наближається Рош-Ха-Шана, єврейський Новий рік. Тому ми наводимо лад у дворах, фарбуємо віконні рами, підстригаємо дерева й вимітаємо з вулиць усе сміття. Матері й сестри шиють нові сукні, а батьки протирають вітрини крамниць, обновлюють асортимент.

Літні дні лишаються позаду й настає час братися за роботу — зустрічати Новий рік і двадцять тисяч хасидів — чорнокіпників, як ми їх називаємо у школі, бо вони носять чорні ярмулки, хутряні шапки — так, навіть у спеку! — і старомодні каптани. Білі панчохи щільно облягають щиколотки, а довгі пейси розвіваються на вітру. Вони приїжджають, щоб уклонитися могилі Ребе⁶ — доторкнутися до святині.

Батьки не люблять гамору, який привозять із собою прочани, тому ми зазвичай їдемо на свята до Харкова, до таткових батьків. Цього року ми залишилися в Місті через епідемію кору. Єврейські мами не відпустили мого батька, він був одним із найкращих педіатрів у Місті. І тільки після Йом Кіпур ми поїхали до Харкова. Там я ходжу з мамою в кіно. Граю з дідом у шахи. Бабуся дарує мені лаковані туфлі, а Сені — новий вовняний светр. На Рош-Ха-Шана в Харкові євреї збираються в міській синагозі — величезній будівлі, у самісінькому центрі міста — для молитви, а решту вечора сидять удома, смакуючи пересоленою

фаршированою рибою. Інша річ — святкувати Новий рік у Місті! Після трапези всі виходять на вулицю і починаються справжні веселощі. Хороводи, пісні, багато радості.

За вікном моєї кімнати звучить вулиця. Уранці нею возять воду й молоко, а ввечері — небіжчиків і молодят. Наш будинок — двоповерхова фортеця із червоної цегли. Його збудував Соломон, мамин батько. Спальні розташовані на другому поверсі. З мого вікна видно Садовий провулок, а з вікна батьківської спальні — сад, зарослий малиною і вишневими деревами. Найдужче я люблю вітальню, камін і м'які крісла. Я часто сиджу там і читаю. Іноді, якщо батько приходить із роботи ще до того, як я вкладуся спати, ми граємо кілька партій у шахи.

Щосуботи я ходжу до синагоги, а в інші дні молюся на самоті. Після бар-міцви батько сказав, що то моя особиста справа — вірю я в Бога чи ні. Я дотримуюся шабату і єврейських свят. І хочу, аби Він пишався. Але із цим, як ви зрозуміли, бувають проблеми.

— Наша школа — стара руїна, — говорить Йоц, мій друг. — Її стіни ще відтоді, як у ній навчався мій прадід, так жодного разу й не перефарбовували — вони й досі дурнуватого канаркового кольору. Та й узагалі — сидіти на уроках у задуршливих стінах — нудота.

— Ти лінуєшся думати, — відповідаю. — Роби домашку...

— Ой, ти нудиш, наче моя мама! — відмахується він. — Усе, що мені треба знати для життя, я дізнаюся у крамниці м'ясника й на сходах кінотеатру вечорами.

У школі самі ледарі. Мені вчитися легко. У третьому класі я зацікавився юдаїкою — традиції і культура, свята й молитви. Математика й фехтування — мої фаворити.

— Германе Кац, до дошки! — викликає мене Євген Іванович, наш класний керівник.

Однокласники радісно гудуть за спиною. Якщо лунає моє ім'я, їм не треба боятися — їх викликати вже не будуть.

Сьогодні урок івриту, і я пишу на дошці фразу з роману Амоса Оза⁷: «Але що таке пекло? Що таке рай? Адже все всередині нас. У нашій домівці. І пекло, і рай можна знайти в кожній кімнаті. За будь-якими

дверима. Під кожною сімейною ковдрою».

Євген Іванович потирає долоні.

— Усе правильно, Германе. А тепер розкажи, як ти розумієш цю фразу.

Я відкашлююся і пригладжую волосся. Чую, як пульсує кров у скронях.

Моє пекло — напади злості. Уперше жертвою моєї люті став пісочний годинник. Це сталося майже відразу після мого дня народження, мені виповнилося шість. На вулиці було тепло й сухо, а новий велосипед так і вабив проїхатися розбитими вуличками центру. Батько зав'язував мені шарф, коли раптом задзвонив телефон.

«Алло! Так, говорить Лев. Ривко, ти? Ага, зрозумів. Висока температура? Висип? Скоро буду!» — він повернувся до мене і присів навпочіпки. Я зрозумів, що лишуся вдома.

Коли двері зачинилися, я увійшов до кабінету й узяв зі столу годинник. Батько завжди акуратно витирав із нього пил, а мені забороняв навіть торкатися до цієї штуківини. Я підійшов до столу, схопив годинник і щосили жбурнув його на підлогу. Повернувшись додому, батько став горлати. А я забився до своєї спальні й чув, як мати намагається вгамувати здійснену бурю. Лежачи під ковдрою, я посміхався.

Ще один епізод. Я пішов до першого класу й першого ж дня зробив підніжку Янеку Рабиновичу, як учив мене дядько Юхим. Він казав: «Якщо люди виявлять до тебе неповагу або назвуть жидом, ти мусиш постояти за себе. Таке не вибачають, зрозумів? — я кивнув і відчув, що мої пальці похололи. — Та ти не бійся. Ану, ставай отут».

Ми стали посеред вітальні, і дядько спритно підбив своєю ногою мою. Піймавши мене якраз перед килимом, він сказав: «Твоя черга». Ось так і відбулася репетиція.

Дядько був великий і сильний, а Янек — дрібний, менший за мене. І коли він вийшов з-за парти, то вмить покотився проходом.

Батько був невдоволений. Він увійшов до моєї кімнати й сів на мій маленький гвинтовий стілець. Його коліна стирчали, ноги — чаплі. Я кусав губи, аби не розреготатися.

— Сину, мені подзвонила мама Янека, твого сусіда по парті, і сказала, що ти його вдарив. Це правда?

Я уважно розглядав долоні. На них з'явилися чорнильні плямки від кулькової ручки, і мене раптово дуже зацікавила їхня форма — зірки, схожі на плями п'їтьми, що розповзаються всередині мене.

— Германе, — батько взяв мене за підборіддя тонкими пальцями та змусив подивитися на себе. Зазвичай він торкався мене тільки за особливих обставин. І сьогодні вони були саме такими.

У мене на очах виступили сльози, і я заторохтів:

— Я ні в чому не винен! Він перший! Сів на моє місце, я попросив його встати, а він так нахабно сміявся, а потім скинув мій рюкзак на підлогу з парті. А я мав бути на своєму місці. Ми домовилися! Я кажу: «Янеку, встань, тут сиджу я». А він мовчить і нахабно зиркає на мене. Я і зробив йому підніжку, але він сам напросився.

— Германе, Янекова мати сказала, що ти вдарив його кулаком по обличчю. Тепер у нього синець під оком. Ти розумієш, що не можна битися, навіть якщо людина не має рації?

Який же Янек невдаха, впасти нормально не міг — наткнувся на край парті.

Батько глянув на мене, брови зведені до перенісся, вказівний палець постукує по коліну. У голові, десь далеко, загули дзвони, гудіння зростало щосекунди. Моє обличчя палало, а в грудях калатало серце.

— Та не винен я! Батьку, я кажу тобі правду!..

— Германе, не присягайся — я знаю, що ти брешеш.

Він глянув убік, розмірковуючи, що робити далі.

— Я тобі дещо розповім. Наш секрет.

— Секрет?

Він підсунувся ближче.

— У кожній людині є Зле Начало. Воно чекає на свій час, спокушаючи душу людини, і твою теж, сину, змушуючи брехати чи битися.

— А яке воно, це Зле Начало?

Він знизав плечима:

— Воно в кожного своє. У мене — змії, а в тебе може бути чорна

порожнеча. Наше завдання — чинити опір усьому поганому, на що воно нас навертає.

— І як мені з ним боротися?

— Сила волі, синку. Зціпивши зуби, не давай злості вирватися назовні. А тепер займися уроками.

Задзвонив телефон, і батько вийшов із кімнати.

Я залишився сидіти, вражений новими думками. «Не я, а Зле Начало вдарило Янека, розбило батьків годинник і намагалось втопити кота? Спробуй усіма силами задавити в собі цю гидоту — вона заважає жити».

Я почув, як батько відповів на телефонний дзвінок і став збирати валізку з інструментами — його чекали інші діти, пацієнти. Батько, зітхнувши, глянув на мене, якимось розгублено погладив по голові й пішов, тихо зачинивши за собою двері. Моє серце краялося від болю, я любив батька понад усе на світі. Він був утіленням справедливості й честі.

Я не розповідаю цю історію Євгенові Івановичу й однокласникам. Йоц пильно дивиться на мене. Гриша покусує кінчик ручки і знову поринає в малювання.

Після дзвінка ми йдемо до їдальні. Обід. Оселедець із локшиною — фірмова страва нашої куховарки. Ложки й виделки брязкають об тарілки, рідкий чай ллється в животи.

— Германе, ти сьогодні будеш грати у футбол? — Йоц хитро підморгує мені.

— Аякже, я ж капітан команди. Звісно, буду, — я легенько штовхаю його кулаком у плече. — А чого це ти мене підштрикуєш?

Я, Йоц і Гриша — друзі з першого класу. Ми втрьох завжди разом.

Після уроків лупцюємо щосили ногами по м'ячу. Багнюка летить навсідч. Змагаємось з командою із п'ятої школи. У ній навчаються українці. Вони ходять до школи у футболках і джинсах, а вечорами збираються в когось разом удома або на подвір'ї і грають на гітарі. Класи в них змішані: дівчата навчаються разом із хлопцями. Мрія. Вчитися в одному класі з Міреле, сидіти за однією партою і випадково торкатися її ліктя. Від однієї думки в мене нило в животі. А ще вони не

моляться. І якщо треба дізнатися, в якому році народився Абрахам Лінкольн або Богдан Хмельницький, то питають про це в обізнаного з усім інтернету. Гуглять. У футбол вони грають круто. Азарт у них понад усе. Але й ми не відставали, й уже за кілька місяців тренувань стали гідними суперниками.

Футболом я почав захоплюватися рік тому. Саме тоді, коли Янек поїхав до Ізраїлю за програмою. Його присутність не заважала мені, сам він був справжнісінький тихоня. Усе читав і читав книжки. У товстелезних окулярах, чорні крила піджака притрушені лупою.

А почалося все, власне, ось як. Міреле, вдягнута в білу блузку, з якої визирав краєчок ключиці, сиділа в нашій вітальні за шаховим столом.

— А ти граєш у футбол? — спитала вона.

— Граю, з Йоцом і Гришею. Іноді, — буркнув я.

Вона уважно глянула на мене:

— Отже, не граєте. Так би і сказав.

— Ми пробували, я правду кажу! — я на мить завагався. — Вийшли на поле якимось, намагалися поділитися на команди, але нас було лише троє і ніхто не хотів стояти на воротах.

— Кожен хотів бити по м'ячу? — усміхнулася вона.

— Ага. Ми покрутилися трохи на полі та й кинули це.

— Шкода... — мовила Міреле. — А хлопці з мого класу збираються викликати вас на гру.

Ох, уже ці «хлопці», мої невидимі суперники. Вони вищі, більші, розумніші й сильніші.

— Я обожнюю футбол, — відповів я, прибравши поважного вигляду, — й обов'язково зберу команду. Ми їм іще покажемо, ось побачиш.

Вона задумливо всміхнулася, і ми змінили тему. А у школі, коли я обмовився про те, що збираю команду футболістів, із нашого класу відразу ж виявило бажання чоловік десять.

Так почалися наші бої із хлопцями з п'ятої школи. Влітку на стадіоні, за нашою обшарпаною школою. У холодну пору року — у них, у спортивній залі. Запах горілої трави й олійної фарби. Викрики хлопців, чорні майки, наші білі сорочки із заковченими до ліктів рукавами. Мами втомилися відпирати зелені плями на шкільних штанах, отож на

батьківських зборах вирішили: нам можна носити шорти. З'явилися і кросівки. Я став схожим на справжню людину. Хлопці призначили мене капітаном команди. У мене сильні, м'язисті ноги. Б'ю далеко. І що швидше я біжу, побачивши ціль, то тихішим стає гудіння дзвонів у моїй голові.

Коли ж Янек знову з'явився у школі, мій світ захитався. Першого вересня я ввійшов до класу й побачив Янека, який сидів за моєю партою. Ми, дорослі, не б'ємося через місця, але у скронях застугоніло.

— Янеку! Ану, злізай!

Він і вухом не повів. Довкола нього зібралися однокласники, а ми ж учора виграли в п'ятої школи — 4:1. Тепер вони пороззявляли роти й ковтали кожне слово негідника. Навіть брати Когани, які зазвичай трималися осторонь, сиділи на сусідній парті і слухали:

— Як ви думаєте, що являє собою терорист? Це вам не коктейлі Молотова жбурляти в натовп. У них, арабів, усе від А до Я продумано.

— І що ж вони роблять? — запитав Гриша. Зазвичай спокійний, він не зводив з оповідача своїх короткозорих очей.

— Дістають ножі, — Янек зробив пару рухів, ніби рубаючи повітря, — і в останню мить налітають.

— Так уже прямо й «налітають», — передражнив Йоц. — Там, напевно, на кожній станції і в кожному автобусі поліціанти й охоронці з пістолетами.

Янек глянув на нього — я очікував, що він осадить Йоца, дасть йому зрозуміти, хто тут головний, — і посміхнувся.

— На передньому сидінні був поліцейський. І солдат у салоні. Коли я їхав в автобусі з Нетанії, де живе моя тітка, — він підморгнув хлопцям і ті зареготали. — Так я сказав мадриху⁸. А насправді я був з однією дівчиною. Маша її звати. Ну ви зрозуміли, — він намалював у повітрі дві окружності. Знову вибухнув регіт. — Заходимо ми в автобус, вирушаємо до її батьків у Нетанію. Сіли на заднє сидіння, водій нас не бачить. Я шийку їй погладжую, за вушком цілую. Усе як треба. Агов, Гришо, слину витри.

— Рабинович, не заривайся, — Гриша поглядає на мене, шукаючи

захисту, але я лише розводжу руками.

— Гаразд-гаразд, це ж дружня порада, не ображайся, — він продовжує розповідати. — І ми сидимо з Машею, аж раптом на зупинці — автобус іще не встиг виїхати з Єрусалима — заходить араб. Сідає біля вікна, попереду. Ніби нічого особливого, але якось дивно поводить. Розмовляє сам із собою.

У класі запала тиша. Я помітив Євгена Івановича, він стояв у дверях. Зараз він зупинить Янека, зробить йому зауваження. Але вчитель лише продовжував спостерігати за нами.

— Коли ми від'їхали від зупинки, араб встає і йде прямо до сплячого солдата. Він ледь помітно хитається, а очі — червоні.

Янек підскочив до мене і став зовсім поруч. Я відчув, що моє обличчя починає паленіти. І бісові дзвони починають гудіти дедалі голосніше.

— І тоді араб вихоплює ніж, а солдат продовжує спати. Він блискавично кидається до солдата. Вони завжди ціляться в шию, знаєте? — Янек поглядає на хлопців, повертаючись на своє — моє! — місце. І я побачив, що на його потилиці немає кіпи. — І раптом р-р-раз — бах! — я не зрозумів, що сталося.

— Бо від страху сповз на підлогу?

Янек обвів мене гострими очима. У них немає і краплини приязні, з якою він дивиться на інших.

— Бо вистрілила поліціянтка, якої я раніше не помітив, — сказав Янек і повернувся до дверей, — а кінець історії я розповім вам після уроку.

Хлопці невдоволено загули, але розійшлися по своїх місцях. Янек підвівся із моєї парти, але не зрушив із місця. Мені довелося відтіснити його силою, щоби він забрався.

— Ну що, Янеку, — сказав Євген Іванович, — тепер ти знаєш іврит краще за мене. Виходь до дошки, поговоримо.

Мій звичний світ захитався, і зі стіни фортеці, що боронила мене від Злого Начала, випала перша цеглина.

⁶ Ребе Нахман — засновник брацлавського хасидизму.

⁷ Амос Оз — ізраїльський прозаїк і журналіст, претендент на Нобелівську премію 2009 року.

8 Мадрих — керівник, вождь і голова групи (зазвичай молодіжної), який утілює в життя єврейський проєкт.

14. Ханна

Ханна стоїть біля вікна, споглядаючи осінь, що поступово вступає у свої права. Поволі жовкне листя, повітря стає дедалі прозорішим і холоднішим.

— Мамо, на тебе всі чекають, — Герман зазирає до кімнати.

Він тягне, штовхає, кусає. Але лише в уяві. Насправді ж — тихо йде геть. А Ханна, кинувши погляд у дзеркало, поправляє зачіску й виходить на сцену. Молочно-біле світло софітів струменіє крізь прозорі гардини. Роза Аркадіївна повертає до неї розплиле обличчя.

— Чого зволите на сніданок? — Роза Аркадіївна показує пальцем Наталі, щоби та підійшла й обслужила Ханну.

— Дякую, я не голодна, — бурмоче Ханна.

— Хе! Ви тільки погляньте на неї, — каже свекруха. — Та ж тебе вітром здує, якщо не будеш як слід їсти. Наталю, поклади-но їй пару котлеток.

— Я не їм м'яса, дякую, — тихо, але наполегливо продовжує Ханна.

Роза Аркадіївна стукає виделкою по столу.

— Ні, ні, з відсутністю апетиту треба щось робити.

— Зате Сеня за двох наминає, — Ханна підливає молодшому синові чай. Герман худий, нервовий.

— Що з тобою? — питає Роза Аркадіївна.

Герман ховає руку під стіл.

— Прибери телефон, ти ж знаєш правила, — каже Віктор Михайлович.

— Пробач, дідусю, — Герман кладе телефон до кишені, але вібрацію однаково чутно крізь тканину штанів.

Усі мовчки їдять. На Сеню пов'язали серветку. Герман гладенько зачесаний. Брязкання начищеного срібла заміняє бесіду.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ